

## Politika v novém stylu

Nacionalismus je doktrína, která byla vymyšlena v Evropě na začátku 19. století. Cíni si nárok na to, že může poskytnout kritérium k určení jednotlivých skupin obyvательства, které jsou způsobilé k tomu, mít výhradně svou vlastní vládu, kritérium legitimního výkonu moci ve státě a kritérium správné organizace mezinárodního společenství. Tato doktrína, stručně řečeno, hlásá, že se lidstvo přirozeně dělí na národy, že národy rozeznáme podle jistých charakteristik, které je možno zjistit, a že jediným legitimním typem vlády je vlastní národní vláda. Nemalým úspěchem této doktríny je, že tato tvrzení začala být akceptována a v současnosti se pokládají za samozřejmost a že samo slovo národ obdařil nacionalismus významem a ohlasem, které až do konce 18. století zdaleka nemělo. Tyto myšlenky se pevně uchytily v politické rétorice Západu, již převzal a užívá celý svět. Co nám ale dnes připadá přirozené, bylo kdysi neznámé a cizí a vyžadovalo všemožné zdůvodňování, přesvědčování a dokazování; co vypadá jednoduše a jasně, je ve skutečnosti záhadné a uměle zosnované; je to výsledek dnes již zapomenutých okolností i bytostného úsilí, jež je nyní pouze akademickým zájmem, a pozůstatek někdy neslučitelných, a dokonce rozporných metafyzických systémů.

...

\* Přeloženo z anglického originálu *Nationalism* (4. rozš. vyd.). Blackwell Publishers, Oxford a Cambridge, Mass. 1993, kap. I a 5, s. 1, 56-56 (výběh). Copyright © Elie Kedourie 1960, 1961, 1966, 1969. Vydáno se svolením nakladatelství Blackwell Publishing, Oxford.

## Národní sebeurčení

Z principu diverzity, jak jsme viděli, plyne, že zvláštnosti, idiosynkratické sklony a rozdíly, které odlišují jednotlivce, jsou posvátné věci, jež je třeba opatřovat a chránit, protože univerzální harmonie lze dosáhnout jedině tak, že každý člověk bude pěstovat svou osobitost a každý odlišný druh spět ke své vlastní dokonalosti. Člověk si uvědomuje svou osobnost prostřednictvím jazyka. Ten není pouze nástrojem racionálních výpovědí, je to vnějškové vyjádření vnitřního prožitku, výsledek určité historie, odkaz specifické tradice. Herder ve slavném eseji z roku 1772 *Über den Ursprung der Sprache* pronikavě a působivě argumentuje proti tehdejšímu teorii řeči. Odmitá názor, že každý jazyk je zvláštním Božím výtvorem, že jazyk je produktem racionální schopnosti a že vznikl z onomatopoeických výkřiků primitivního člověka. Člověk není ve světě pasivním divákem; do toho, co pozoruje a poznává, se naopak aktivně zapojuje a jazyk se zrodil s tím, jak se člověk snažil vyjádřit své pocity k věcem a událostem, s nimiž se setkal. Původně není jazyk ani popisem, ani nápodobou; je to spíše živoucí amalgám, v němž se věci a události spojují s emocemi, které v člověku vyvolávají.

...

Tato teorie měla nesmírné politické důsledky. Svět je světem rozmanitosti a lidstvo se dělí na národy. Jazyk je vnějším a viditelným odznakem těch rozdílů, které odlišují jeden národ od druhého; je to nejdůležitější kritérium, na jehož základě se národu přiznává existence a právo vytvořit vlastní stát. Fichteho příměta zásadní důležitosti tohoto lingvistického kritéria dokonce k tomu, aby ve svých *Reden an die Deutsche Nation* prohlásil: „Národem pojmenováváme lidi, jejichž řečové orgány jsou ovlivněny stejnými vnějšími podmínkami, kteří žijí společně a v neustálé vzájemné komunikaci rozvíjejí svůj jazyk.“ Značnou část svých *Reden* věnuje Fichte odhalování a odkrývání těsných a složitých vztahů mezi jazykem a politikou. Herder tvrdil, že mluví-li člověk cizím jazykem, žije umělým životem a odcizuje se spontánním, instinktivním zdrojům své osobnosti. Fichte složitě politické implikace tohoto obecného tvrzení velmi důmyslně rozvíjí. Snaží se například prokázat, že už pouhá přítomnost cizích výrazů v jazyce může nadělat velkou škodu a znečistit samy prameny politické mravnosti.

...

Ti, kdo mluví původním jazykem, uchovávají neporušené spojení mezi abstraktními ideami a smyslovou zkušeností, která dala vzniknout výrazům, jimiž se abstraktní ideje vyjadřují. „Všem, kdo budou pouze myslet,“ říká [Fichte], když mluví o národech, které si uchovaly původní jazyk, „je představa uložena v jazyce jasná; pro všechny, kdo skutečně myslí, je skutečně živá a podněcuje jejich život.“

...  
Z toho lze vyvodit dva závěry: za prvé, že lidé, kteří mluví původním jazykem, tvoří národy, a za druhé, že národy musí hovořit původním jazykem. Hovořit původním jazykem znamená být věrný svému charakteru, uchovávat si svou identitu, a jelikož němčina je původním jazykem, jenom Němec uniká strojenosti a jalovosti těch, kdo mluví mrtvými jazyky; Fichte soudí, že pouze Němec, původní člověk, který neuváží v neživé, mechanické organizaci, „má skutečně národ a je oprávněn se naň spoléhat a pouze on je schopen opravdové a racionální lásky k svému národu“. A dále, jelikož národ musí *ipso facto* hovořit původním jazykem, je jeho řeč třeba očistit od cizích nánosů a výpůjček, protože čím čistší je jazyk, tím je přirozenější a tím snadnější se pro národ stává jeho seberealizace a zveřejnění vlastní svobody. Tím více je tudíž povinností národa hodného toho jména oživovat, rozvíjet a rozšiřovat to, co se považuje za jeho původní řeč, i kdyby se uchovávala jenom v zapadlých vesnicích nebo se po celá staletí neužívala a i když jsou její prostředky nedostatečné a literatura chudá – neboť jen takový původní jazyk umožní národu se realizovat a dosáhnout svobody. Takový je doktrinální základ ohromného filologického úsilí, které provází šíření nacionalismu po celém světě; nacionalisté by mohli docela dobře přijmout motto, jež v žertu razil historik Albert Sorel: „Mluví, tedy jsem.“<sup>1</sup>

...  
Jak víme, francouzská revoluce uvedla v platnost princip, podle kterého mají jednotlivci a společenství právo oddělit se od jednoho státu a připojit se k jinému. Stejně revoluční je ve svých důsledcích i druhý princip, že hranice států jsou přirozené a shodují se s jazykovou mapou území.

...  
Národ se tak stává lingvisticky homogenní masou, která působí jako magnet na skupiny nacházející se vně jeho hranic, ale hovořící

<sup>1</sup> A. Sorel, *L'Europe et la révolution française*, sv. 1, Paris, 1885, s. 429.

stejným jazykem, které to svádí, aby svému státu odmítly lojalitu a zapojily se do protistátní činnosti nebo občanské války. Jako důsledek šíření nacionalismu se objevuje fenomén iredentismu. A navíc, jestliže musí být státy tvořeny lingvisticky homogenními národy, pak je v jazykově smíšených oblastech vážně narušena jednotna národního státu, neboť jak zdůrazňuje Fichte, „přeje-li si takový celek (jako národ) přijmout nějaké jiné lidi odlišného původu a jazyka a smísit se s nimi, nemůže tak učinit, aniž sám v sobě vyvolá chaos... a hrubě naruší plynulý proces svého kulturního vývoje“. Tento důraz na jazyk proměnil jazyk v něco, čím dříve nebýval, v politický problém. Kvůli němuž jsou lidé ochotni se navzájem zabíjet a vyhlašovat. Lingvistické kritérium také neobyčejně ztěžuje hladké fungování mezinárodního společenství. Má-li totiž takové společenství fungovat, státy musejí být poměrně stabilními, pevně určenými entitami, známymi a uznanými na základech území, které kontrolují, svých jasně vymezených hranic a donucovací moci, již disponují. Stane-li se kritériem státnosti jazyk, jasnost, která je pro takový pojem nezbytná, se rozpustí v mlze literárních a akademických spekulací a otevře se prostor pro sporné nároky a nejednoznačné situace. S takovou teorií nacionalismu, již vymysleli literáři, kteří nikdy nevykonávali moc a neměli velký smysl pro potřeby a požadavky související s vzájemným stykem států, je takový výsledek nevyhnutelný.

...  
Někdy se tvrdí, že existují dvě či více verzí nacionalismu, přičemž ta lingvistická je pouze jednou z nich, a na podepření názoru, že nacionalismus může být rasový, náboženský atd., se předkládá nacistická rasová teorie. Ve skutečnosti však není mezi lingvistickým a rasovým nacionalismem žádný jednoznačný a výrazný rozdíl. Tato teorie původně jako kritérium národnosti vyzvedala jazyk, protože jazyk je vnějším znakem zvláštní identity skupiny a významným prostředkem k zajištění její kontinuity. Národní jazyk je však pro daný národ typický jenom díky tomu, že takový národ představuje oproti jiným národům odlišný rasový celek.

...  
V nacionalistické doktríně tvoří jazyk, rasa, kultura a někdy i náboženství různé aspekty téže primordiální entity, národa. Teorie zde nepřipouští, abychom zacházeli do příliš velkých detailů, a není ani namístě snažit se klasifikovat nacionalismy podle určitého aspektu, na který se člověk rozhodne položit důraz. Nepochybné je, že tato

doktrína rozděluje lidstvo na samostatné a odlišné národy, tvrdí, že takové národy musejí ustavovat svrchované státy, a prosazuje, aby příslušníci národa dospívali ke svobodě a naplnění tím, že budou pěstovat zvláštní identitu svého národa a svou vlastní osobnost ponoří do většího národního celku. Všechny odlišné fasety této doktríny jsou obdivuhodně shrnuty ve Schleiermacherově patetickém zvolání: „Jak málo si zaslouží úctu muž, který bezcílně bloudí sem a tam bez kotvy národního ideálu a lásky k vlasti; jak mdlé je přátelství, jež se opírá pouze o osobní podobnosti v založení a sklonech, a ne o pocit větší společné jednoty, kvůli níž může člověk obětovat i svůj život; jak se připravuje o nehlubší zdroj hrdosti žena, která necítí, že děti porodila a vychovávala také pro vlast, že její dům a všechny drobné události, které zaplňují většího času, patří k většímu celku a dějí se v souladu s jejím národem!“ Za takovou pasáží najdeme všechny předpoklady nacionalistické metafyziky a antropologie. Může nám pomoci odlišit nacionalismus od vlastenectví a xenofobie, s nímž se často směšuje. Vlastenectví, láska k vlastní zemi či vlastní skupině, oddanost jejím institucím a záměrem pro její obranu, je cit, s nímž se setkáváme u lidí všeho druhu; totéž lze říci o xenofobii, která znamená odpor k cizinci, člověku odjinud, a neochotu přizvat ho do vlastní skupiny. Žádná z těchto emocí nezávísí na určité antropologii a žádná nepostuluje určitou doktrínu státu či vztahu jednotlivce k němu. O nacionalismu platí obojí; je to komplexní doktrína, jež vede k zvláštnímu stylu politiky. Zdaleka ale není univerzálním jevem, nýbrž produktem evropského myšlení v posledních sto padesáti letech. Dochází-li tu ke zmatení, pak je to proto, že nacionalistická doktrína zapojila tyto univerzálně se vyskytující emoce do služeb specifické antropologie a metafyziky. Proto je povrchní a nepřesné mluvit – jak se s tím někdy setkáváme – o britském nebo americkém nacionalismu v souvislosti s myšlením těch, kdo doporučují loajalitu k britským či americkým politickým institucím. Britský či americký nacionalista by musel britský či americký národ definovat z hlediska jazyka, rasy nebo náboženství, musel by vyžadovat, aby všichni, kdo vyhovují této definici, patřili k britskému či americkému státu a všichni, kdo jí nevyhovují, aby k němu patřit přestali, a musel by chtít, aby všichni britští či američtí občané spojili svou vůli ve vůli celého společenství. Okamžitě je jasné, že takového politické myšlení je v Británii a Americe jen marginální a nevyznamné a že ti, kdo mluví o britském a americkém nacionalismu, obvykle nemají takové názory na mysli.

Nacionalismus se také někdy popisuje jako nový tribalismus. Tato analogie má naznačit, že tak jako kmen i národ vylučuje a netoleruje lidi, kteří pocházejí zvenčí. Takové charakteristiky jsou však, jak již bylo řečeno, společné všem lidským skupinám a nemohou sloužit k definování kmene nebo národa. Tato analogie ale věc nejen neosvětluje, může být také zavádějící. Vztah člena kmene k jeho kmeni zpravidla do nejméně detailu regulují obyčejy, které se bezpodmínečně dodržují a pokládají za součást přirozeného či božského řádu. Kmenový obyčej není ani předpisem Opecné Vůle, ani výnosem legislativního Rozumu. Kmenový člověk je tím, čím je, v důsledku svého narození, nikoli sebeurčení. Obvykle si neuvědomuje, že osud člověka se může vyvíjet a že tento osud může naplnit, když svou vůli nechá splynout s vůlí kmene. Nacionalismus a tribalismus tedy nejsou vzájemně zaměnitelné termíny a nepopisují ani příbuzné jevy.

Dále se také často tvrdí, že národní státy se formují přinejmenším od 16. století; to je ale opět, jak se zdá, zmatení věcí, které vyplývá z toho, že se nacionalistické kategorie užívají v historiografii. Když se typická antropologie a metafyzika nacionalismu uplatní ve výkladu minulosti, historie získá zcela jiný ráz. Lidé, kteří měli za to, že jednájí, aby naplnili Boží vůli, aby prosadili pravdu, podporovali zájmy určité dynastie nebo prostě jen bránili sami sebe před agresí, jsou napřednou viděni v takovém světle, jako by cílem jejich jednání ve skutečnosti bylo, aby se projevil a upevnil duch určité národnosti. Abraham nebyl člověkem naphněným vizí jediného Boha, ve skutečnosti byl náčelníkem beduínského kmene, který chtěl své dupě vitisknout národní identitu. Možná nebyl člověkem, jemuž Bůh vnuknul, aby naplnil a znovuovpotrdil jeho smlouvu s Izraelem, ale ve skutečnosti národním vůdcem, který povstal proti koloniálnímu útlačku. Muhamad byl možná pečeti proroků, důležitější ale je, že byl zakladatelem arabského národa. Luther byl skvělou ukázkou germánství a Hus předchůdcem Masaryka. Nacionalistické využívají minulosti k tomu, aby změnilli přítomnost.

...  
Není-li nacionalismus s to poskytnout uspokojivý výklad minulého politického vývoje, nemůže nabídnout ani jednoduchou metodu, jak by se národy mohly od sebe navzájem oddělit a vytvořit svrchované státy. Na klasifikace nacionalistické antropologie je svět opravdu až příliš rozmanitý. Rasy, jazyky, náboženství, politické tradice a loajalita jsou tak nerozpletnitelné provázány, že neexistuje zřejmý a přesvědčivý důvod, proč by lidé, kteří mluví stejným jazykem, jejichž historie

a situace se však jinak hluboce liší, měli tvořit jeden stát nebo proč by lidé, kteří sice mluví dvěma různými jazyky, jež však okolnosti svedly dohromady, jeden stát tvořit neměli. Podle nacionalistické logiky je oddělená existence Británie a Ameriky a spojení anglických a francouzských Kanadánů v kanadském státě pokřivením přirozenosti; důsledný nacionalistický výklad historie by její velké části zredukoval na nevyvratitelné, rozčlujicí anomálie. Tvůrci této doktríny se ve snaze dokázali, že národy jsou samozřejmějšími a přirozenějšími částmi lidstva, odvolávali k historii, antropologii a lingvistice. Tato snaha však vychází naprázdno, protože at už je v daném okamžiku v módě jakákoliv etnologická či filologická teorie, neexistuje žádný pádný důvod, proč by skutečnost, že lidé hovoří stejným jazykem nebo že patří k téže rase, měla sama o sobě tyto lidi opravňovat k tomu, aby měli vylučně svou vlastní vládu. Má-li být takový nárok přesvědčivý, musí se také prokázat, že podobnost v jednom ohledu naprosto převažuje nad odlišnostmi v jiných ohledech. Z celé doktríny zbývá tvrzení, že lidé mají právo trvat na své odlišnosti od jiných, at už je tato odlišnost jakákoli – smyšlená či skutečná, důležitá či nedůležitá –, a učinit z této odlišnosti svůj první politický princip. Akademické disciplíny, jako například filologie, mohou samozřejmě takové politické doktríně významné pomoci a umožnit jí získat přesvědčivost a souhlas, nepředsávají jí ale konečný základ, na kterém stojí. Ernest Renan v přednášce z roku 1882 *Qu'est-ce qu'une nation?* nahlédl, že tomu tak musí být, a poté, co prozkoumal různá kritéria užívána k rozlišování národů a shledal, že jsou nedostatečná, dospěl k závěru, že o existenci nebo neexistenci národa musí v konečném důsledku rozhodnout vůle jednotlivce. I když lze existenci národů odvodit z principu diverzity, jaké konkrétní národy existují a jaké jsou jejich přesné meze, odvodit nelze. Nezbytvá než se vrátit k vůli jednotlivce, který chce být ve snaze o sebeurčení příslušníkem národa.

...

Nacionalismus je zahleděný do sebe, odvrací se od nedokonalého světa a směřuje za něj. Toto pohrdání věcmi, jaké jsou, světem, jaký je, nakonec přechází v odmítnutí života a v lásku ke smrti. To, že byli romantici posedlí smrtí, je známá věc. Schleiermacher píše o smrti s lyrickým zápalením: „...at je posláním mé svobody,“ volá ve svých *Soliloquies*, „přiblížit mne této nutnosti. At je mým nejvyšším cílem být schopem si přát smrt!“ Život je nedokonalost neustále usilující o dokonalost smrti. Musí být žit do krajnosti a toto úsilí musí vytrvat

do konce, dokud svěžest mládí najednou nevyšťídá dokonalost smrti. Stáří je zrušením tohoto zápasu, selháním vůle; je přiznáním porážky, již uštědřil čas, biologický proces, tupá, netečná hmota; je omylením, jemuž se lze a je nutno vyhnout. „Úbytek vitality a síly,“ uvádí Schleiermacher, „je neduhem, který si člověk sám způsobuje; stáří je pouze přázdnotou předsudek, ošklivý plod šileného sebeklamu, že duch zívá na těle.“ Je mylné si myslet, že moudrost a věk se k sobě hodí. Moudrost se nabyvá zkušeností a k tomu, aby se stále dala získávat zkušenost, je třeba věčného mládí. „Snažím se poznat a přivlastnit nekonečno,“ prohlašuje Schleiermacher, „a jenom v nekonečném sledu pokusů mohu zcela vytvořit své bytí. Duch, který žene člověka kupředu, a neustále volání nových cílů, jež nikdy nemohou uspokojit minulá vítězství, mě nikdy neopustí.“

...

Je tedy nepochopením ptát se, zda je nacionalismus politickou pravice, nebo levice. Ani jedno, ani druhé neplatí. Levice a pravice jsou pojmy, které se objevily v 19. a 20. století v evropských zemích v průběhu zápasu mezi aristokracií, střední třídou a dělnickou třídou a bez souvislosti s touto konkrétní historií nedávají smysl. V 19. století bylo obvyklé pokládat nacionalismus za pokrokové, demokratické, levicové hnutí. Nacionalisté roku 1848 byli považováni za muže levice; Mazzini byl velmi uctívanou postavou mezi anglickými liberály a radikály a totéž lze říci o maďarském nacionalistovi Kossuthovi; podporovat nacionalistická hnutí v Evropě i jinde se pokládalo za povinnost každého opravdového liberála a humanisty. I když je toto spojení nahodilé (jak uvidíme), rozpoložení myslí, které navodilo, přetrvalo i do 20. století, v němž si liberálové a socialisté myslí, že jejich principy od nich vyžadují, aby podporovali nacionalistická hnutí, zejména v Asii a Africe. Přiznání ale také je, že nacionalisté, v nichž se v jedné fázi spatřovali lidé levice, byli v pozdější fázi tvrdě kritizováni jako pravíci – cí: Pilsudski, Mussolini, Čankajšek, ti všichni začali svou kariéru jako levičáci a časem se všichni ocitli na pravici. Můžeme dodat, že také Hitlera bylo možno pokládat za stoupence levice, protože byl vůdcem *Národně socialistické německé dělnické strany*, a přece se dnes bez váhání a všeobecně řadí k pravici. Tyto zmatky jsou příznačné. Vypovídají o tom, že se kategorií jedné ideologie užívá k ověřování a klasifikaci principů ideologie zcela odlišné. Liberálové poměňují politický pokrok oslabováním sociálních a politických privilegií a pro socialisty je průběžným kamenem pokroku snižování ekonomické nerovnosti.

Pro nacionalisty jsou takové cíle vedlejší a druhotné. Jejich cílem je národní sebeurčení a trvalé naplnění, jehož dosáhne člověk, který žije jako příslušník svrchovaného národa.

Toto zmatení v otázce, zda je nacionalismus pravcové nebo levicové hnutí, se velmi rozšířilo v důsledku vítězství bolševismu v Rusku a velké popularity a účty, jež si získaly spisy jeho vůdce Lenina a Stalina. Postoj bolševických vůdců k národnostním problémům byl přitom zcela logickým, zákonitým důsledkem jejich marxismu a boje za revoluční socialismus, který pohlcoval všechnu jejich energii. Národní hnutí mohou být podle jejich teorie v závislosti na stupni ekonomického vývoje, v němž se objevila, jak pokroková, tak zpátečnická. Ve své pokrokové fázi jsou výrazem boje buržoasního kapitalismu proti společenské a politické nadvládě, která přežila své ekonomické oprávnění. Nacionalismus byl pokrokovým hnutím, dokud nebyl vybojován kapitalistický zápas s feudalismem; pokrokovým hnutím byl v koloniálním a polokoloniálním světě, kde ztělesňoval boj národní buržoasie s imperialismem – který byl sám, jak nám říká název Leninova pamfleťu z roku 1916, nejvyšším stadiem kapitalismu. Jakmile ale začal vršit překážky do cesty postupujícímu socialismu, jakmile se stal ideologií zkažených kapitalistických vyvlastňovatelů neoprávněně se bránících svému vlastnímu vyvlastnění, začal být zpátečnický. V Leninových a Stalinových polemických spisech, které někdy schvalovaly, někdy odsuzovaly nacionalistická hnutí v carském Rusku, bylo kritériem, zda taková hnutí urychlovala či brzdila věc revoluce. Lenin tak byl například proti nárokům židovské dělnické strany Bund na židovskou autonomii ve východní Evropě, protože takové nároky oslabovaly a rozdělovaly vedení socialistického hnutí; na druhé straně ale kritizoval socialistiku Rosu Luxemburgovou za to, že pomíjela a podceňovala roli polského nacionalismu jako zbraně, která by mohla pomoci svrhnout carskou autokracii. Takový způsob argumentace nám usnadňuje pochopit, proč je pro bolševiky nacionalismus v dnešní Evropě pravcovým hnutím a nacionalismus v Asii a Africe hnutím levicovým. Mělo by však být také jasné, že široké přijetí takové klasifikace je podmíněno tím, jakým, nekritickým přitakáním marxistické interpretaci historie.

*Přeložila Jana Agyrocká*

Eric Hobsbawm

### **Několik úvah o nacionalismu \***

Nacionalismus je pravděpodobně nejvýraznějším politickým jevem našeho století a jedním z těch, jejichž význam neustále roste, analyticky je však pozoruhodně těžce uchopitelný. Literatura o něm, pomineme-li čisté deskriptivní práce, je velku neuspokojivá a neplodná. V podstatě všechno, co napsali nacionalisté (přinejmenším to, co napsali o svém vlastním národě), vychází z nespřávných předpokladů, a je tedy zanedbatelné. Většina nenacionalistických autorů nacionalismus až do nedávna pokládala za něco v určitém smyslu rušivého a znepokojujícího. Byl tu, skutečný a mocný, jako onen římský voják, který hrozil, že zničí Archiméda i s jeho kruhy, a bylo třeba se s ním nějak vyrovnat. A tak jako on, byl zásadně vně analytických modelů dotyčných badatelů. Kdyby se nevnucoval, rádi by si ho vůbec nevšimli.

Navíc značná část všech seriózních analytických prací o „národní otázce“ se nevyhnutelně zabývala problémů definice a s tím souvisejícím demyologizováním konvenčních názorů na toto téma. Bylo lákavé a snadné kritizovat. Co nacionalisté řekli a říkají o nacionalismu a národech, zvláště o svých vlastních, je pro každého, kdo nesdílí jejich emocionální vazby, obecně tak nepřesvědčivé a může být v takovém rozporu s racionálním zkoumáním, že to nutně vyvolává dalekosáhlý skepticismus, mírněný pouze zdvořilostí, diplomatickostí či obezřetností. Obtížnost analytického uchopení tohoto problému na druhé straně znamená, že většina definic „národů“ a „nacionalismu“ je empirická a všechny jsou, jak lze snadno dokázat, pouze dílčí a nedostatečné. Hledání objektivních kritérií národnosti, ať už jednotlivých,

\* Přeloženo z anglického originálu „Some Reflections on Nationalism“ v T. J. Nossiter, A. H. Hanson, Stein Rokkan (eds.), *Imagination and Precision in Social Sciences*, Faber and Faber, London 1972, s. 385–406. Vydáno se svolením.